

НА ТЕМЕЉИМА НАРОДНИХ ГОВОРА

Зборник радова посвећен проф. др Јордани Марковић
поводом одласка у пензију

Ниш
2020

НА ТЕМЕЉИМА НАРОДНИХ ГОВОРА
Зборник радова посвећен проф. др Јордани Марковић
поводом одласка у пензију

Издавач

Филозофски факултет Универзитета у Нишу

За издавача

Проф. др Наталија Јовановић, декан

Уредници

Доц. др Татјана Трајковић

Проф. др Надежда Јовић

Секретар

Доц. др Александра Јанић

Рецензенти

Проф. др Гордана Драгин

Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

Проф. др Михаило Шћепановић

Филолошки факултет Универзитета у Београду

Проф. др Данијела Поповић Николић

Филозофски факултет Универзитета у Нишу

<https://doi.org/10.46630/tng.2020>

Зборник радова *На темељима народних говора* посвећен је
проф. др Јрдани Марковић, редовном професору
Филозофског факултета Универзитета у Нишу,
поводом одласка у пензију
и представља израз поштовања и захвалности
њених колега и сарадника.

ПРОФ. ДР ЈОРДАНА МАРКОВИЋ

САДРЖАЈ

БИОГРАФИЈА И БИБЛИОГРАФИЈА ПРОФ. ДР ЈОРДАНЕ МАРКОВИЋ	13
Христина Андоновска ЗА НЕКОИ ОСОБЕНОСТИ НА ЕВРОНИМИТЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ И ВО СРПСКИОТ ЈАЗИК.....	37
Александра М. Антић СУФИКС -ЦИЈА/-ЧИЈА У РЕЧНИКУ ГОВОРА ЈУГА СРБИЈЕ МОМЧИЛА ЗЛАТАНОВИЋА	45
Недљко Р. Богдановић ТРАЈАЊЕ ЗАБОРАВЉЕНОГ	61
Снежана В. Божић БАЈКА ДОБРИЦЕ ЋОСИЋА: КЊИЖЕВНА КРИТИКА О РОМАНЕСКНОМ ИСКОРАКУ У АЛЕГОРИЧНО-САТИРИЧНУ ФАНТАСТИКУ	69
Мирјана Д. Бојанић Ћирковић ФРАГМЕНТИ СЕЋАЊА ЛАЛИЈА СОКОЛОВА: ПРИЛОГ ТУМАЧЕЊУ МЕМОАРСКО-АУТОБИОГРАФСКЕ ПРОЗЕ О ХОЛОКАУСТУ	83
Валентина Ц. Бонджолова РЕТРОНИМИТЕ В БЪЛГАРСКИЈА ЕЗИК.....	97
Жарко С. Бошњковић СТАБИЛНОСТ НЕКИХ ВОКАЛСКИХ ЦРТА У ГОВОРУ БАВАНИШТА	107
Бојана М. Вељовић ОБЛИЦИ ПРЕЗЕНТА У ГОВОРУ ТУТИНА, НОВОГ ПАЗАРА И СЈЕНИЦЕ	133
Данка Г. Вујаклија ХИПОТАКСА У ШУМАДИЈСКО-ВОЈВОЂАНСКОМ ДИЈАЛЕКТУ (ДОСАДАШЊА ИСТРАЖИВАЊА)	151
Снежана Гудурић О ПОРЕКЛУ ЛЕКЕМЕ <i>БАН</i>	169

Гордана С. Драгин МЕЋУ СРБИМА У РУМУНИЈИ.....	181
Васил С. Дрвошанов ИЗРАЗУВАЊЕТО НА СЕМЕМАТА 'ДАМЧЕСТ' ВО МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ	191
Најда И. Иванова ЛИНГВИСТИЧКИ И ЛИНГВОДИДАКТИЧКИ АСПЕКТИ НАСТАВЕ РУСКОСЛОВЕНСКОГ ЈЕЗИКА У СЛАВЕНОСРПСКОЈ ЕПОСИ НА ПРИМЕРУ РУКОВОДСТВА К СЛАВЕНСКОЈ ГРАМАТИЦИ (1830) ГЕОРГИЈА ЗАХАРИЈАДИСА.....	205
Мирјана К. Илић ДЕРИВАЦИОНО ГНЕЗДО ПРИДЕВА ЦРН У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	219
Александра А. Јанић СПЕЦИФИЧНОСТИ ТВОРБЕ ЖАРГОНСКИХ ИМЕНИЦА ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ ЗА ОЗНАЧАВАЊЕ ОСОБА	239
Јелена Д. Јанковић, Марина С. Јуришић НАЦРТ УПИТНИКА ЗА ПРИКУПЉАЊЕ МИКОЛОШКЕ ЛЕКСИКЕ	255
Марина С. Јањић, Александар М. Новаковић ФУНКЦИОНАЛНОСТ ПРИРУЧНИКА И ПРАКТИКУМА ПРОФ. ДР ЈОРДАНЕ МАРКОВИЋ	269
Голуб М. Јашовић АНТРОПОНИМИЈА СЕЛА ВЕЛИКА КРУШЕВИЦА КОД РЕКОВЦА.....	285
Надежда Д. Јовић ЛЕКСИКА У ВЕЗИ СА ПРОИЗВОДЊОМ И УПОТРЕБОМ АЛКОХОЛНИХ ПИЋА У РЕЧНИКУ СЕЛА КАМЕНИЦЕ КОД НИША	297
Милош М. Ковачевић ПРИЛОШКА ОДРЕДБА КОМПЕНЗАЦИЈЕ	313
Данијела Д. Костадиновић КАД ДРВЕЊЕ УМИРЕ: МИТОПОЕТСКА ПРЕДСТАВА О ДРВЕТУ У ПРОЗИ ЖИВКА ЧИНГА.....	327

Веселинка Т. Лаброска

НАЗИВИТЕ НА РАЗБОЈОТ И НА НЕКОИ ДЕЛОВИ НА РАЗБОЈОТ
ВО МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ – СПОРЕДБА СО НАЗИВИТЕ
ВО ЈУГОИСТОЧНА СРБИЈА..... 337

Надежда Лаиновић Стојановић

РАД НА ДЕШИФРОВАЊУ И ПРЕВОЋЕЊУ ЗБОРНИКА СТИХОВА
В СЕРБИИ И О СЕРБИИ СТЕПАНА ИВАНОВИЧА ЧАХОТИНА..... 345

Весна А. Лопичић

ПРОМИШЉАЊА: ЗАШТО БЛЕЈК И ДАНАС?..... 351

Лилјана А. Макаријоска

ЗА ЛЕКСИКАТА ОД ОБЛАСТА НА ТКАЈАЧКАТА ДЕЈНОСТ
ОД ЕТНОЛИНГВИСТИЧКИ АСПЕКТ 367

Лилјана А. Макаријоска, Мери Г. Цубалевска

ЛЕКСИКАТА ВО ПРОЗАТА
НА КАТА МИСИРКОВА-РУМЕНОВА.....381

Горан М. Максимовић

СТВАРНОСТ И ПРИЧА У ДНЕВНИЧКИМ ЗАПИСИМА
ВЛАДЕТЕ ЈЕРОТИЃА 393

Бранкица Ђ. Марковић, Биљана М. Савић

О ТКАЧКОЈ ТЕРМИНОЛОГИЈИ НА ПРОСТОРУ ТРИ ДИЈАЛЕКТА
(ХЕРЦЕГОВАЧКО-КРАЛИШКОГ, ШУМАДИЈСКО-ВОЈВОЂАНСКОГ И
ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКЕ ДИЈАЛЕКАТСКЕ ОБЛАСТИ) –
КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА..... 405

Софија Р. Милорадовић

ЛЕЗИК КОЈИ НАС ЈЕ ОДРЖАО 423

Тања З. Милосављевић

ТВОРБЕНО-СЕМАНТИЧКЕ И ЛИНГВОКУЛТУРНЕ
КАРАКТЕРИСТИКЕ ЖАРГОНСКЕ ЛЕКСИКЕ
ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ 427

Дејан Д. Милутиновић

ХОФМАН И ДЕТЕКТИВКА 439

Ивана З. Митић

РЕЧИ СА НЕГАТИВИМ ЗНАЧЕЊЕМ КАО ИНТЕНЗИФИКАТОРИ
У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ 445

Биљана М. Мишић Илић	
WTF IS THIS? ФОРМАЛНЕ И ФУНКЦИОНАЛНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ АНГЛИЦИЗМА FUCK У СРПСКОМ	457
Радивоје М. Младеновић	
ТРПНИ ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВ И ГЛАГОЛСКЕ ИМЕНИЦЕ У СИРИНИЋКОМ ГОВОРУ	475
Видан В. Николић	
СЛАВКО ЗЛАТОЈЕВИЋ – САРАДНИК ВУКА КАРАЏИЋА НА УВОЂЕЊУ РЕФОРМЕ СРПСКОГА КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА.....	485
Милка В. Николић	
НОВИНСКИ ТЕКСТОВИ МАРИЈЕ МАГЕ МАГАЗИНОВИЋ У ЛИСТУ ПОЛИТИКА (РУБРИКА „ЖЕНСКИ СВЕТ”) ИЗ 1905. И 1906. ГОДИНЕ.....	497
Велибор В. Петковић	
СТВАРАЛАЧКИ И ПСИХОЛОШКИ МОТИВИ У „ЖИТИЈУ СВЕТОГА ПЕТРА КОРИШКОГ”	511
Драгољуб М. Петровић	
МИЛОШ ЦРЊАНСКИ О ПРЕИСТОРИЈСКИМ СРПСКИМ ОНОМАСТИЧКИМ ТРАГОВИМА НА БРИТАНСКИМ ОСТРВИМА	527
Мато В. Пижурица, Драгана И. Радовановић	
ЛЕКСИКОЛОШКИ ОГЛЕД: ТРАГОМ БУЧУМИКА НЕДЕЉКА БОГДАНОВИЋА	533
Михај Н. Радан	
ПРИЛОЗИ У КАРАШЕВСКИМ ГОВОРИМА	557
Сандра Г. Савић	
ИЗ ЛЕКСИКЕ НАРОДНЕ МЕДИЦИНЕ ГАЦИНОГ ХАНА – БОЛЕСТИ ПЛУЋНОГ СИСТЕМА	573
Димка В. Савова	
ФИГУРАТИВНА ЗНАЧЕЊА РЕЧИ АПЕТИТ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	583
Биљана Љ. Сикимић	
СА СТРАНЦИМА НА ТЕРЕНУ. ПРИЛОГ ИСТОРИЈИ ТЕРЕНСКЕ ЛИНГВИСТИКЕ У СРБИЈИ.....	591

Радоје Д. Симић, Јелена Р. Јовановић Симић	
ЖАНРОВСКА СТРУКТУРА ДИЈАЛЕКАТСКОГ ТЕКСТА И УПОТРЕБА ГЛАГОЛСКИХ ЛИЧНИХ ОБЛИКА.....	607
Андрей Н. Соболев	
О НЕКОТОРЫХ ЗАДАЧАХ ИССЛЕДОВАНИЯ ЯЗЫКОВЫХ И ПОЛИТИЧЕСКИХ ГРАНИЦ В ЮЖНОЙ СЛАВИИ	619
Сава В. Стаменковић	
МАЛИ ЉУДИ У ФАНТАСТИЧНИМ ОКОЛНОСТИМА: СУДБИНА ОБИЧНИХ ЉУДИ И ФАНТАСТИКА У ИСТОРИЈСКОМ РОМАНУ ВЕЛИКИ РАТ АЛЕКСАНДРА ГАТАЛИЦЕ	625
Драгана В. Станковић	
ЗНАЧЕЊА ИНСТРУМЕНТАЛА У ГОВОРИМА ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКЕ ГОВОРНЕ ЗОНЕ.....	641
Миролуб. М. Стојановић	
ОСВЕЋЕЊЕ КУЛТУРНОГ СПОМЕНИКА	659
Срето З. Танасић	
ВРЕМЕ У РОМАНУ ВРЕМЕ СМРТИ ДОБРИЦЕ ЋОСИЋА: ИЗРАЖАВАЊЕ ПОЈЕДИНАЧНОГ И ОПШТЕГ ГЛАГОЛСКИМ ОБЛИЦИМА	665
Лидија М. Тантуровска, Татјана Г. Трајковиќ	
ЗА ЕДНА ПРОМЕНА ВО СРОДНИЧКАТА ТЕРМИНОЛОГИЈА	679
Катица А. Трајкова	
ЗА ДЕКОРАЦИЈАТА НА МАКЕДОНСКИТЕ СРЕДНОВЕКОВНИ РАКОПИСИ.....	693
Татјана Г. Трајковић	
ВОКАЛИ У ГОВОРУ БУЈАНОВЦА	699
Радојка Б. Цицмил-Реметић	
ТКАЧКА ТЕРМИНОЛОГИЈА НА ПИВСКОЈ ПЛАНИНИ	715
Љубисав Н. Ћирић	
ИЗ ЛУЖНИЧКЕ АНТРОПОГРАФСКЕ ЛЕКСИКЕ	731

ТВОРБЕНО-СЕМАНТИЧКЕ И ЛИНГВОКУЛТУРНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ЖАРГОНСКЕ ЛЕКСИКЕ ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ

Жаргонска лексика, која чини активни фонд претежно омладинског вокабулара, актуелна је и на дијалекатском ареалу, где је подвргнута двострукој раслојености – и територијалној и социјалној. Регионални жаргон се у савременој лингвистици дефинише као жаргонизована, експресивно обојена лексика и фразеологија у говору становника одређеног места или области (Л. А. Григорович: 2015). На Филозофском факултету у Нишу 2018. године објављен је *Речник жаргонизама јужне пруге* Ј. Марковић и Т. Трајковић, „замишљен као инвентар лексема у жаргонској употреби у југоисточној Србији”. Ауторке у предговору наводе да је овај облик употребе језика бележен код свих генерација, те да је „диференцијација између жаргонске и дијалекатске лексике понекад веома тешка и нерешива, што се може приписати и генерацијским разликама” (Марковић, Трајковић 2018: 4). Полазећи од грађе у поменутом речнику, намеравали смо утврдити оне црте жаргона на дијалекатском ареалу које га ситуирају у општи корпус жаргонизама, али и екстраховати језичке и изванјезичке елементе који обликују његов специфичан лингвокултурни карактер. Наш примарни истраживачки задатак оријентисан је на творбене и семантичке механизме који учествују у креирању дијалекатске жаргонске лексике, с посебном пажњом на семантичко-прагматичке детерминанте моделирања експресивности.

Кључне речи. Регионални жаргон, говори југоисточне Србије, лингвокултуролошки аспект.

Жаргон је динамичан подсистем сваког савременог језика који се реализује у разговорном дискурсу, има претежно колоквијалну употребну вредност, сопствену структурну организацију, карактеристичне моделе формирања и непредвидиве законитости развоја. „Будући примарно везан за друштвене групе као снажно обележје њиховог идентитета и ексклузиван знак припадности датој скупини, жаргон је у основи социолект, премда се у неким испољењима преклапа са функционалним стилем или регистром, па и дијалектом. Тако он учествује у сва три главна типа раслојавања у језику – социјалном, функционалном и територијалном” (Бугарски 2006: 19–20). Жаргонска лексика, која чини активни фонд претежно омладинског вокабулара, актуелна је и на

* tanja77nis@gmail.com

дијалекатском ареалу, где је истовремено подвргнута двострукој раслојености – и територијалној и социјалној. Нашу истраживачку пажњу привлачи управо сложеност вишеструког раслојавања овог језичког варијетета и његово функционисање у дијалекту, што ћемо пратити на примеру жаргонске лексике југоисточне Србије. Као полазишна идеја за тему и основни извор грађе за анализу послужио нам је *Речник жаргонизама јужне пруге* Ј. Марковић и Т. Трајковић, објављен 2018. године у издању Филозофског факултета у Нишу. Поред више речника жаргона (углавном београдског) као варијетета стандардног српског језика који чине значајан допринос домаћој лексикографији, ово је први речник регионалне жаргонске лексике код нас. Речници супстандарда и дијалекатског жаргона нису неуобичајени у савременој светској лексикографији, а у словенској лингвистичкој теорији почели су се спорадично појављивати радови који се баве описом територијално ограничене жаргонске лексике. Регионални жаргон дефинише се као жаргонизована, експресивно обојена лексика и фразеологија у говору становника одређеног места или области (Л. А. Григорович 2015: 51).¹ Међутим, диференцијација између жаргонске и дијалекатске лексике понекад је веома тешка и нерешива, примећују ауторке *Речника жаргонизама Јужне пруге*, јер у неким случајевима, где функционална вредност лексеме није транспарентна, није лако разлучити да ли се ради о дијалектизму или жаргону, односно жаргонизованом дијалектизму. Примера где је дискутабилна линија разграничења у наведеном речнику има подоста. Ауторке овај проблем приписују генерацијским разликама, јер „понекад је оно што је старијој генерацији дијалекатска реч, младима жаргон, а некада је реч која се употребљава у једном крају, као стандарна или дијалекатска, у другоме у употреби као жаргон” (Марковић, Трајковић 2018: 4). Ово је потврда да речи у жаргон улазе из различитих сфера и различитим путевима, а циљ нашег истраживања је, између осталог, да покушамо да разоткријемо начине жаргонизације дијалекатских речи и понашање дијалектизама у жаргону, с обзиром на то да је „лакше утврдити шта жаргон јесте неголи шта није”, како тврди наш врсни проучавалац жаргона Ранко Бугарски (Бугарски 2006: 178).

Као продукт укрштања два типа функционалног раслојавања регионално маркирани жаргон прати тенденције развоја општег жаргона и усваја актуелне моделе формирања жаргонске лексике, делом се

¹Разлог научне актуелизације регионалних жаргона у последње време руски лингвисти образлажу чињеницом да регионални жаргонизми престају да буду само провинцијализми, да почињу да се пробијају из затвореног система и да се уклапају у општу слику језичког супстандарда као равноправни елементи њеног функционисања на општем плану и као средства савремене комуникације и масовних информација (Л. А. Григорович 2015: 50–51).

уклапајући у општи жаргонски инвентар, при чему модификује формалне и значењске механизме творбе и прилагођава их карактеристикама и функционисању дијалекатског система. На тај начин регионални жаргон манифестује особености дијалекта којем припада и рефлектује језичке и културне специфичности конкретне лингвосоцијалне заједнице. Полазећи од грађе у поменутом речнику, намеравали смо утврдити оне црте жаргона на дијалекатском ареалу које га ситуирају у општи корпус жаргонизама, али и екстраховати оне језичке и изванјезичке елементе који обликују његов специфичан лингвокултурни карактер. Наш примарни истраживачки задатак оријентисан је на творбене и семантичке механизме који учествују у креирању дијалекатске жаргонске лексике, с посебном пажњом на семантичко-прагматичке детерминанте моделирања експресивности и лингвокултурне особености жаргона на југоистоку Србије.

У уводу *Речника* истакнуто је да је овај облик употребе језика регистрован код ученика, студената, младих, али и особа средње и старије генерације на простору југоисточне Србије. Приметно је да у прикупљеном материјалу доминира омладински жаргон, који се у великој мери поклапа са општом жаргонском лексиком, фиксираном у постојећим жаргонским речницима (Д. Андрић; П. Имами, Б. и Н. Герзић), али и са тренутним стањем у језику младих, док је лексички слој који се приписује старијим генерацијама изразито дијалекатски обојен.

Добар део корпуса *Речника жаргона Јужне пруге* припада општем жаргонском фонду ученика и студената: *готиви, друка, друкне, испали, капира, кашира, кинта, клошар, конта, крес, крца, кунта, ложи (се), моћно, мрак, мува, овери, опуштено, повади се, погуби се, провала, рокне се, сконта, скоцка се, смара (се), списка, трипује, трипер, трокира, ћорне, убацује се, убедари се, убедачи се, ултра, упеца се, урока се, ушеми, учипи се, фотка се, фрајер, фрка, фукса, фура, цава, цима се, цим, цимање, цимне, циберски, цибра, шабан, шабанка, шалтује се, шатро, шема, шворц, шизи, шљака, шмека...* Лексички репрезенти омладинског жаргона на дијалекатском терену попримају обележја локалног идиома, а дистинкција се најочитије испољава на прозодијском плану², док на осталим нивоима нема значајнијих разлика.

Од 64 именичка суфикса које Бугарски налази у творби жаргонске лексике, од којих већину представљају жаргонизовани творбени форманти који функционишу и у стандардном језику, а мањи број су чисто жаргонски, око осамдесет процената активно учествује и у грађењу дијалекатских жаргонских именица. Најфреквентнији је наставак *-ка* у различитим семантичким категоријама (*вијетнамка, лептирка; металка;*

²Лексичке јединице у *Речнику* нису акцензоване, тако да се наше тврђење у вези са локалним прозодијским обележјима жаргонске лексике заснива на изворном познавању акценатских прилика у призренско-тимочким говорима.

невенка, позерка, фенсерка, фолкерка, клаберка, селка, силеџика, силиконка; млатка, ферка, шорка, шутка, мрешка, саобраћајка, свирка, цимка; флајка, флашка, фотка) и његова множинска форма *-ке*, за означавање одевних предмета и аксесоара: *адидаске, бајкерке, домаћинке, дрешке, ерке, крчке, ландарајке, левиске, ленонке, мартинке, најке, рошке, скејтерке, слушке, старке, унерке, ушке, фарке, фемке, левиске, ландарајке, ленонк, мартинке, рошке, цвике, џопке*. За њим следе: *-ер* којим се означава особа по неком унутрашњем својству или занимању (*бајкер, блефер, гејмер, дринкер, друкер, ђанкер, кулер, мултитахсер, пезер, паџер, позер, стокер, стондер, стрејтер, фајтер, фенсер, фушер, хакер, хејтер, хипстнер, шанер, шлихтер, шљакер, шљокер, шмекер, штекер, штребер...*) и *-ара* са негативним предзнаком и повишеног интензитета експресивности у семантичком пољу карактеризације личности (*бедара, бембара, даскара, друкара, јајара, језичара, лунзара, мувара, муљара, шлихтара, шљокара, штекара*), ређе за номинацију затвореног простора (*бувара, клоњара*). Најзаступљенији наставак у грађи Бугарског *-ак*, са варијантама *-њак/ -љак* у грађењу жаргона у овом крају није посебно искоришћен (*живчењак*), обично се јавља у речима које припадају општем жаргонском корпусу (*групњак, кожњак, лажњак, мињак, народњак, студењак, црњак*). Међу високопродуктивним суфиксима, поред наведених, Бугарски набраја *-ос, -инг, -ијада, -аш, -ца, -ић*, који и на југоистоку Србије мање-више одржавају такав творбени статус, при чему су *-ић, -ос* и *-ца* маркиранији у говору младих (*алкић, артуковић, бенсић, кримић, љубић, минић, наркић, папучић, послић, порнић, пунишић, психић, тамић, фенсић, фотић, хитић, хомић; алкос, бабос, бандерос, кримос, пајтос, ретардињос, фајтос, дебос, декинтос, дрогос, компањерос, лезбос, лејмос, логос, наркос; мерџа, минџа, раџа, сељџа, слаџа, слиџа, стојџа, херџа, фрајџа, бенџа, бобџа, ганџа, динџа, клаџа, клајџа, солџа, терџа, транџа*). Неутралност суфикса *-ац* потиरे се и колоквијалном употребом са усколокалним значењем које се односи на линије градског превоза у Нишу: *аеродромац, бањац, булеварац*.

Негативна карактеризација постиже се наставцима *-уша* за женске особе (*спонзоруша, флертуша, шалтеруша, ликуша*), док је за мушкарце репертоар експресивних наставака далеко богатији и креативнији: *-атор* (*бубатор, кењатор, ловатор, гњаватор, зезатор, муватор, смаратор*), *-ац* (*буљавац, борац, виповац, Ганац, дрпац, кевац, селац, ћелац*), *-оња* (*главоња, гузоња, ждериња, мудроња, сероња, сивоња*), *-аш* (*буљаш, кремаш, муфташ, фурунаш*), *-ант* (*дрогирант, забушант, зајбант, зафркант, фолирант*), *-џија* (*дркаџија, табџија, шибаџија*). Негативна експресија, која поприма иронично-подругљив тон, присутна је код жаргонизама типа *китоје, смрдоје; гњавеж, давеж*. Наставак *-уша* продуктиван је и у номинацији појмова из различитих домена (*навлакуша; педеруша, цензуруша* („торба”); *сиктеруша, абартуша, шећеруша, подригуша*). Типичан жаргонски суфикс *-ишка* регистрован је у

ограниченом броју примера *фулишка*, *заљубишка*, *кокишка*, *толишка*, што га дисквалификује међу нископродуктивне у омладинском жаргону. Стилски су маркирани *-с* и *-иш*, који остварују експресивну и жаргонску функцију у скраћивању речи, што је једна од карактеристичних црта језика млађе популације (*бајс*, *биос*, *вопс*, *геос*, *дукс*, *кокс*, *ћепс*, *факс*, *хорс*, *цинс*, *цокс* / *Бегиш*, *библиш*, *бувиш*, *компиш*, *библиш*, *бувиш*, *матиш*, *хемиш*). Суфикси *-ажа* и *-ачина* интензивни експресивни тон остварују у комбинацији са жаргонским основама: *бламажа*, *гњаважа*, *кењажа*, *муважа*, *њупажа*; *ждерачина*, *смарачина*, *спрдачина*. Изразити жаргонизми граде се наставком немачког порекла *-ерај* (*фенсерај*, *фризерај*, *фушерај*), који свој дијалекатски лик добија удвајањем са наставком *-ка* у примеру *лумперајка*. Жаргонска образовања формантима *-аја* (*жураја*, *кобаја*, *лудаја*, *сендваја*), *-аћ* (*дискаћ*, *дуксаћ*), *-ана* (*дебилана*, *ложана*), *-ош* (*дођош*, *ћилкош*, *кицош*, *цимерош*, *наркош*) уклапају се у творбено-семантички образац који уопште важи у омладинском жаргону за маркацију појмова и појава из социјалног окружења и свакодневног живота младих.

Пејоративност и појачана афективна тоналност, нарочито у сегменту номинације човека по некој доминантној особини, реализује се у народним говорима дијалекатски обојеним суфиксима *-ча* (*буљча*, *глувча*, *бајча*, *глупча*), *-ља* (*грчља*, *дришља*, *дропља*, *жгоља*), *-уш* (*ћилкуш*, *загуш*), *-отка* (*замајотка*, *убацотка*), *-отина* (*замајотина*, *убацотина*). У комбинацији са дијалекатском основом постају препознатљиво дијалекатско обележје и главни носиоци семантички и стилски маркираних компонената утиснутих у садржај експресива, који фигурирају на граници дијалекта и жаргона, у зависности од комуникативне функције и говорне ситуације. За говоре југоисточне Србије карактеристични су пејоративни хипокористички формирано деминутивним суфиксом *-ко*, којима се изражава подсмешљив и презрив став говорника према носиоцу неке колективно неприхватљиве особине (*напаљенко*, *њорко*, *прцко*, *привољко*, *сморко*). Хипокористичне форме, као израз фамилијарности, емоционалности или ироничног тепања честа су појава у жаргону и дијалекатска специфична црта (*баки*, *бате*, *батке*, *баћа*, *баћо*, *баце*, *бурке*, *вуја*, *дуја*, *зеки*, *зуба*, *кока*, *мињаче*, *мица*, *пајки*, *раки*, *раца*, *рођа*, *сеша*, *фуца*, *хића*, *швеца* *геша*, *гиша*, *диша*, *јаша*, *вучко*, *дишко*). Именице на *-ње* и *-ија* задржавају стилску вредност жаргонске семантике мотивних глагола (*блејање*, *брисање*, *бубање*, *глузирање*, *жвакање*, *зезање*, *кидање*, *мување*, *напињање*, *фолирање*, *хефтање*; *бежанија*, *зезанија*, *изневерација*), а типични жаргонизми су сложене глаголске основе са нултим наставком, типа *упад*, *удап*, *покид*. Творбено су најпродуктивнији глаголи *мува* и *смара* / *смори* (*се*), од чијих се основа помоћу жаргонских или жаргонизованих суфикса граде гнезда експресива негативне конотације:

*муважа, мувалишите, мување, мувара, муватор, муваторка; смаратор, смарач, смарачина / смор, сморен, сморко, сморно, сморушица.*³

Метафоризација је један од најчешћих механизма креирања жаргонске лексике. Поред опште познатих жаргонских метафора (*авион, атрибути, бабарога* (прил.), *балони, блеји, боза, болид, бомба, брише, брутално, гајба, гроб, закачи, закон, загрејан, испали, кида, комиран, наложен, намазан, намонтиран, страшан, фаца, угаси, царица* и многих других), говорима југоисточне Србије својствене су жаргонизоване семантичке трансформације: *бацко, бедевија, грабуља, грбав, газе се, кречи се, ицепен, налиже се, скапан, поточарка, траска, тропа, тртља*.

Проблем селекције и диференцирања жаргонске и дијалекатске лексике, који се за ауторке *Речника* испоставио као нерешив, резултирао је солидним репертоаром дијалектизама у сфери карактеризације човека (*амза, банзов, банса, билмез, бицман, брљан, грчла, грчља, загуљен, зајџбан, залупан, замајан, запљес, заулав, касветан, кушља, кутлав, курав, лагаријес, мазгов, мицаст, мрсољан, муфљуз, мушкаричина, пекмезар, потпираљка, распарања, рацепиславка, скапља, скрчав, слепча, сомуран, спрегла, спрегља, спрчен, суртук, сучка, тикван, тупан, тупација, тупко, тупча, тупша, тутубан, тучко, утепан, цепанка, церозубац, церозупка, чељав, чољав, шмокљан, шмокља, штекча, штрепча, штрокла, штрокља*). Инвентар глаголских лексема у жаргонској употреби обилује дијалекатским ликовима: *ака, акне, бреца се, брљави, бута се, доака, дрви се, дреме, дрнда се, дува се, жвајзне, жвањка, жљеби се, заблажи, задева (се), закаса, заковрне, замаје се, замоча, запљекује се, (не) зарезује, затракује се, затрачкује се, свери се, избубета, изветреје, ицепи се, керебечи се, крне, ланза, мане, млати се, надурли се, накани, натпа се, одвугне, одлати, очепи се, пањка, пованцира, подбрцкује, потика се, поцапа се, прекрши се, прекине се, премире, рацепује, рона се, рунза, рчка, сеца, скапе се, скарабуци, скемба, скљока се, стужни се, убакне се, убезбери се, убемба се, ушљипа се, уцоња се, уцвика се, утепује се, (не) ферма, цети се, чељави се, чепи се, чмава, цоња*, који одражавају концептуалну и лингвокултурну специфику раслојавања лексике на језичкој периферији. За разлику од правога жаргона ови дијалектизми не подлежу променама, не замењују се новим облицима, већ егзистирају у народним говорима са устаљеним значењима и зато их треба третирати као делимично жаргонизоване дијалектизме, уколико на одређеном простору имају жаргонску употребну вредност. Овакав тип лексике углавном је одлика говора средње и старије генерације, најчешће из руралне средине, те га можемо означити као изразито дијалекатски слој жаргонске лексике јужне пруге.

³Тематску поделу жаргонизама којима се означава човек у говорима југоисточне Србије налазимо у раду Ј. Марковић (Марковић 2018).

Другачија врста језика је урбани жаргон младих, који има све карактеристике савременог омладинског жаргона, и који, поред ситних одступања, рефлектује модерне тенденције развоја. Осим наведених модела, овом типу жаргона својствени су различити механизми грађења нових речи и нових значења:

скраћивање: *Амер, амфи, админ, би, бро, бус, ванза, грана, депра, дикси, дроп, ђа, ђава, ђуша, емо, з, зика, зпо, зурка, инста, јутер, кани, канца, кет, комп, комша, Коп, лоне, љубац, мата, моб, нерке, нет, побра, поз, пој, профи, раза, сајко, симпа, текма, фб, фика, фон, фрици, цајкан, цими, чка, чкод, џ, џаме, шуља;*

сливање: *безбанк, библивоје, брисогуз, буразенгија, ветропичина, вуцибатина, голоигра, гузобрис, допатњак, драмосер, дупеглавац, дупелизац, ђанкоза, еурон, жалопојка, јебиветар, јебозован, кафућино, китоловац, куробештија, луфтугуз, мултитаксер, мучионица, ногопис, њамбургер, пандурација, прагње, прелепотица, селџук, сељобус, сисобран, скрилекс, тихотапке, тртомуди, цицифоклице, чопоративно, шишибришко, шушумига;*

преметање: *воздра, вопи, вутра, вугла, гудра, дерпе, дисмр, дсмра, ђинајлу, жела, жемо, жива, зелди, зенба, зипа, јанпи, јаџпи, јкра, конза, лима, љаксе, мојне, москри, њесра, репа, сеси, суљпа, творза, тебра, тебрекс, тенкре, тикена, тозла, туки, ћега, ћепи, ћику, фићка, фонтеле, фука, цупи;*

гомилање: *апа-драпа, ауто-ногом, баба-сера, дупли-нипли, ђене-ђене, оки-доки, тилу-лилу, трица-фрица, фију-фију, цакум-пакум, шут-карта;*

акустичка експресивност: *генге, дрнч, ђанге, ђуђа, ђунта, жбађ, жбаха, жњ, заза, зврцне, њањав, њања;*

англицизми: *аут, афтер, баг, бај, бит, блеф, блефира, бос, бот, гејмер, гето, гугла, даун, дејт, дил, дилер, дифолт, доц, драјва се, дринка, дринкер, едује, ексцесне, зип, ивент, изгугла, ин, инбокс, кежуал, килне, кис, клабинг, кринци, кул, кулер, кулира, лајк, лајкује, линкује, лузер, месинџер, милф, мисингује (кога), мисује, мјуза, најс, овер, офлајн, парти, партија, рејвује, репер, рилекс, сејвује, селфи, син, сингл, синује, скери, скенира, скенер, смајли, сноб, соло, спамује, спика, срчује, стартује, старује, стондер, стондира, стрејт, стрејтер, супер, сурфује, субскрајбује, тагује, тагован, твркује, тилтује, тичер, топ, треи, трип, трипер, трипује се, тролује, убагује, улогује се, фајт, фајтер, фајтује се, фан, фака се, фејк, фејс, фенсер, фенси, фенин, фес, финиш, финишира, флерт, филинг, флешира, фол, фолира се, фолује, френд, френдица, фрик, фул, хај, хејт, хејтује, хејтер, хејтовање, хипстер, хепенинг, чекира, четује, чилира, чипован, џинс, шерује;*

префиксација: *заракија, затрокира, зафлешира, изблеји, избунари, изгасира се, издоминира, изгугла, исцима, искашира, изђанерише, изнапне, измува, изради, искринџује, искулира, испизди, испичкара, испрангија,*

истрипује, исфлешира, шичилира (префиксом *из-* интензивира се основна радња), *набифла, набока, навата, нагелише се, намуњи се, нацицка се, начичка се, нашика се, нашљока се* (врши радњу преко мере); *повади се, погуби се, подрнда, похефта се, убунари се, убули се, укали, укачи се, укове, укомира се, упени;*

трпни придеви у служби квалификатива: *готиван, исфуран, кинтиран, набеђен, набуџен, надркан, надрдан, намуњен, напушен, напружен, нафуран, натронтан, нациркан, опаљен;*

рефлексивни облици: *журка се, крузира се, куцка се, надрка се, фотка се.*

Поред традиционалних израза, од којих је већина пасивирана у савременој комуникацији (*бал вампира, баџи фар, бесне глисте, бољи дани, бос по трњу, вади флеку, гледа бело, говори течно, да корпу, да ногу, да шут-карту, двојка си, дигже фрку, до даске, дрвена Марија, журка акрепа, краде богу дане, крсти улице, љубавни тепих, за медаљу, нема две благе везе, попије шљагу, преко बारे, скупља прашину, соло дринкер, ухвати џаду, црначки зној*) и дијалекатски маркираних (*ваља се од смејање, вата зјала, викне туру, игра дрдавку, жути Живко, погоди жичку, савије шипке, татко на јаганти, жути зграда „лудница“*), Речник региструје и новије жаргонске изразе, когнитивно и језички креативне и духовите, који одражавају концептуалну слику света младих и начин вербализације њихове стварности: *баца се у бедак „онерасположи се“, баца се у емоцију „претерано емотивно реагује“, баца хејт „мрзи“, весели центар „тоалет“, време тортуре „школски час“, вошти ми се „остаје ми се код куће“, гузни позив „нехотичан позив, из задњег џепа панталона“, дувачки оркестар „конзументи марихуане“, зид плача „банкомат“, зидарски деколте „део задњице који вири из панталона, истетовира шољу „поврати“, крем бананице „дебеле обрве“, на кеца „1. на брзину, 2. из првог покушаја“, на пипету „у малим количинама“, окрене на тројку „постане досадан и незанимљив“, слинави сапун „течни сапун“, таишин поглед „хладно пиво“, топли брат, топли пешикирић „хомосексуалац“ ултимативна будала, фенси лакат „савијена рука у лакту код девојака због ношења торбе“.*

Појмовне сфере језички покривене експресивним лексичким јединицама и маштовитим фраземима манифестују домене интересовања нових генерација. Жаргон југоисточне Србије не одступа од опште жаргонске слике српског језика на нивоу концептуализације оних сегмената реалности који су вербално најексплоатисанији, семантички најдифузнији, најподложнији формалним и значењским трансформацијама. Сема интензитета је свеprisутна, и у денотативном садржају и у субјективној оцени, што детерминише избор језичког и стилског елемента којим ће се најадекватније и најприближније изразити лични однос, емоција или суд. Низом синонима високог степена афективности исказује се позитиван доживљај стварности: *бабарога,*

брука, брутално, боли глава, врх, гала, до коске, докторски, екстра, жешиће, закон, земља, јако, лудница, лудило, медаља, ћинајлу. Језичку инвентивност младих нарочито подстичу друштвено маргинализоване појаве, тако да су лексички најпопуњеније семантичке групе у доменима наркоманије (*албанка, амфи, бело, буксна, вуја, ганџа, доп, дилер, допуни се, доза се, дрогос, дрогирант, дрогираш, ћанер, ћанкоза, ексер, жуто, епрувета, јузер, кока, кокс, кокишка, лутка, маријана...*), алкохолизма (*алкос, алкић, алкоман, безбанк, бетон, геометар, дрво, заракија, јанпи, кифла, летва, локатор, метак, мотка / бамбус, брља, брљевача, вопи, вопс, гас, гарнитура, громовача, дринка, жестина, зидарац, јабука, љута, љушти...*), хомосексуалности (*би, буљар, буљаш, гејчина, гејша, дерпе, китоје, китоловац, лезбача, лезбос, лезбо...*), криминала (*акција, дрон, муркан, мурија, кримос, апс, апса, бајбок, бувара, јазбина, колеџ, мардел*), женског неморала (*бичара, дроља, дромфуља, дроца, кучка, куробеистија, курава, лујка, клаберка...*). Нова технологија, начини на које проводи слободно време, емотиционална стања основни су мотиватори језичке иновативности савремене омладине (*абдејтује, гугла, даунлодује, едује, зврцне, цима, моб, инста, фејс, варалеш, инбокс, лајка, лајкује... / блеја, лаганица, лаганезе, акција, афтер, живот, жураја, зезанција, зезање, ивент, клабинг, лумперајка, банчи, блеји, виси, ландара, ланзара, маје се, кулира, искулира, журка се, клошари, издивља / бедак, бедара, клинџ, канал, ладно, даун, емо, загрејан, затрескан, зент, блам, бламажа, гнор, зента се, искринџује, баца се у бедак...*). Традиционално су у фокусу сленга негативна својства личности, подвргнута снажном и оштром, сликовитом и емоционалном језичком иказу (*бандера, жирафа, мотка, крмача, крава, краветина, мечка, бачва, ашов, габорка, капела, гроб / балван, балкон, билмез, блента, болид, бот, ботина, буздован, бузда, везара, глупсон, глупча, дебос, деген, дилеја, дијабола, дудук, дунстер, ментол, морон, брћанин, гњавез, гњаватор, говедо, дандара, лејмос, љига, гњида, јајара, геџа, ћилкош, ћућа, љаксе, љаца...*). Код женских особа доминантне су физичке (висина, дебљина) и моралне особине, а код мушкараца се вреднују ментална способност (интелигенција), чврст карактер и социјалне вештине (начин понашања у друштву).

Регионални жаргон, као сваки лексички систем, има организовану структуру уређену по принципима лексичко-семантичке парадигме. Иако жаргон тежи економичности, синонимија је веома развијен парадигматски однос међу жаргонизмима. Свака генерација ствара сопствени сленг уз делимично или потпуно потискивање и пасивизирање постојећег жаргонског репертоара, који се изнова освежава новим креацијама, актуелним за дати тренутак, и у пуној мери манифестује моделе поимања објективне стварности одређених друштвених група на одређеном језичком или говорном простору. Жаргонска репрезентација слике света одражава систем вредности данашње омладине и њихов поглед на живот и свет, који се вредносно суштински не разликује од претходних

генерација али има своје лингвокултурне особености, које се огледају у све интензивнијем утицају сајбер-света и неговању комуникације путем мобилне телефоније и друштвених мрежа која се своди на сажимање језичког исказа и пиктографију. Актуелно стање у српском омладинском жаргону не заобилази ни омладину на периферији, која у широком појмовном и лингвистичком опсегу прати и усваја модерне жаргонске тенденције, уз извесне корекције на фонетском, морфолошком, творбено-семантичком и лексичко-семантичком плану, што регионалном жаргону даје локални печат и прераста у препознатљиво обележје супстандарда и разговорног стила конкретне средине.

Литература

- Андрић 2005: Д. Андрић, *Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израза*, Друго, знатно допуњено издање. Београд: Zepher Book World.
- Бугарски 2006: R. Bugarski, *Žargon*. Београд: Ћигоја.
- Вельковић Станковић 2018: Д. Вельковић Станковић, О жаргонизмима у „Речнику српскога језика” Матице српске. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, Vol. 47/1. Београд: Филолошки факултет.
- Герзић 2012: В. Gerzić, *Rečnik srpskog žargona*. Београд: [Bookbridge](#).
- Имами 2000: Р. Imami, *Beogradski frajerski rečnik*. Београд: NNK Internacional.
- Марковић, Трајковић 2018: Ј. Марковић, Т. Трајковић, *Речник жаргонизама Јужне пруге*. Ниш: Филозофски факултет.
- Марковић 2018: Ј. Марковић, Номинација човека у жаргону. *Исходишта* 4. Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 197–210.
- Милорадовић 2012: С. Милорадовић, *Музички жаргон младих и младежњий музыкалњий сленг. Компаративни поглед*. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Ристић 2004: С. Ристић, *Експресивна лексика у српском језику*, Монографије 1. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Ристић 2006. С. Ристић, *Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма*, Монографије 3. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Григорович 2015: Л. А. Григорович, *Регионална жаргонна лексика в современной лексикографији*.
http://russskayarech.ru/files/issues/2015/4/50-53_Grigorovich.pdf > 25. 3. 2020.

Tanja Z. Milosavljević

DERIVATIONAL-SEMANTIC AND LINGUACULTURAL FEATURES OF THE LEXICON OF THE JARGON OF SOUTH-EAST SERBIA

Jargon is a dynamic subsystem of every contemporary language which is realized in conversational discourse, has a predominantly colloquial use, its own structural organization, characteristic models of formation, and unpredictable rules of development. The lexicon of a jargon, which makes up the active fund of vocabulary predominantly used by younger generations, is a current topic in the dialectical areal as well, where it is subjected to a dual distribution – both territorial and social. Regional jargons in contemporary linguistics are defined as jargonized, expressively colored lexis and phraseology in the speech of a particular place or area (L. A. Grigorovič: 2015). In addition to several dictionaries of jargon (mostly that of Belgrade) as a variety of the standard Serbian language which provides a significant contribution to the local lexicography, at the Faculty of Philosophy in Nis in 2018 the *Rečnik žargonizama Južne pruge* compiled by J. Marković and T. Trajković was published, “conceived of as an inventory of lexemes in jargon use in South-East Serbia”. The authors in their preface cite that this type of language use is found among all generations of speakers, and thus that “the distinction between a jargon and dialectical lexis is sometimes difficult to make and resolve, which can be ascribed to generational differences” (Marković, Trajković 2018: 4). Starting from the material contained in the aforementioned dictionary, we attempted to determine those features of the jargon in the dialectical areal which places it within the general corpus of jargonisms, but also to extract those linguistic and extralinguistic elements which shape its particular linguacultural character. Our primary research task is focused on derivational and semantic mechanisms which take part in the creation of the lexicon of a jargon, with special attention being paid to the semantic-pragmatic determinants of modelling expressiveness. The current state in the Serbian youth jargon also affects both the younger generations on the margins, which in a broad conceptual and linguistic scope follow and adopt modern jargon tendencies, with certain corrections on the phonetic, morphological, derivational-semantic and lexical-semantic plane, which gives the regional jargon a local feel and develops into a recognizable feature of substandard and conversational style of a specific environment.

Key words: Regional jargon, the speech of South-East Serbia, linguacultural aspect.